

კლარტერები – ქართული ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის საშუალება

ეკონომიკის გლობალიზაციისა და ლიბერალიზაციის პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქვეყნების საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობას ენიჭება, აქედან გამომდინარე, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი ყოველწლიურად აანალიზებს და აქვეყნებს ქვეყნების ეკონომიკების და ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგებს.

ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობას დასახასიათებლად გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (Global Competitiveness Index – GCI, ხოლო ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის შესაფასებლად - ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (Business Competitiveness Index – BCI) გამოიყენება.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ 2007-2008 წლებში გაანგარიშებული გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსით 131 ქვეყანას შორის ლიდერობს აშშ (5.67 ქულა), მეორე ადგილზეა შვეიცარია (5.62 ქულა), მესამეზე – დანია (5.55 ქულა), ხოლო საქართველო 90-ე ადგილზეა (3.83 ქულა).

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან ყველაზე მაღალი კონკურენტუნარიანობით აზერბაიჯანი გამოირჩევა, რომელსაც რეიტინგში 66-ე ადგილი უკავია. მას უკეთესი მაჩვენებლები გააჩნია მაკროეკონომიკური სტაბილურობის (5.69 ქულა), შრომის ბაზრის ეფექტიანობის (4.48 ქულა), ბიზნესის სოფისტიკაციის (3.84 ქულა) და ინოვაციების (3.36 ქულა) მაჩვენებლებით. საქართველოს დაბალი მაჩვენებლები აქვს ინფრასტრუქტურის (2,92 ქულა), ტექნოლოგიური მზადყოფნის (2,56 ქულა), ბაზრის ზომისა (2.49 ქულა) და ინოვაციების (2,65 ქულა) მხრივ.

ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ინდექსი – BCI სინთეზური მაჩვენებელია, რომელიც მოიცავს ბიზნესის გარემოს ხარისხს, კომპანიების ოპერაციებისა და სტრატეგიების შეფასებას. ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის 2007

წლის რეიტინგში წარმოდგენილია 127 ქვეყანა. ამ რეიტინგში ლიდერობს აშშ, რომელიც პირველ ადგილს 3 წლის განმავლობაში ინარჩუნებს. პოსტსოციალისტურ და პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს შორის ყველაზე კონკურენტუნარიანია ესტონეთის ეკონომიკა. მას რეიტინგში 27-ე ადგილი უკავია – 4.75 ქულა. რუსეთი 58-ე ადგილზეა, ხოლო საქართველო – მე-100 ადგილზე. ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის თვალსაზრისით საქართველოზე უკეთესი მდგომარეობა აქვს აზერბაიჯანს - (78-ე ადგილი), უარესი – სომხეთს (108-ე ადგილი). რეიტინგში ბოლო 131-ე ადგილზეა ჩადი. საქართველოსათვის განსხვავება GCI-სა და BCI-ს შორის 10 ერთეულია ანუ ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა ჩამორჩება ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას.

ქვეყნებისა და ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგებში ქვეყნების რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება. საქართველოს ეკონომიკისა და ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ინდექსების გაანგარიშება 2005 წლიდან დაიწყო. 2007 წელს 2005 წელთან შედარებით, საქართველოს ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი გა-

უარესდა: ქვეყანამ 86-ე ადგილიდან მე-100 ადგილზე გადაინაცვლა და ეს მოხდა ბიზნეს-გარემოს მნიშვნელოვანი გაუმჯობესების პირობებში. ეროვნული ბიზნეს-გარემოს ხარისხით საქართველო მე-100 ადგილზეა, ხოლო კომპანიების ოპერაციებისა და სტრატეგიების ხარისხის რეიტინგში მას 93-ე ადგილი უკავია.

საქართველოს ბიზნეს-გარემო უკანასკნელ პერიოდში არსებითი ცვლილებები განიცადა, ოფიციალური მონაცემებით, ქვეყანა ბიზნესის წარმოების სიმარტივით მე-18 ადგილზეა მსოფლიოში. ამ პირობით იგი უსწრებს არამარტო პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს, არამედ ისეთ ქვეყნებსაც, როგორებიცაა: ბელგია, გერმანია, ნიდერლანდები, ავსტრია, საფრანგეთი, ესტონეთი პორტუგალია და სხვა. კიდევ უფრო მაღალია საქართველოს რეიტინგი კომპანიების დაფუძნების, ლიცენზირების, მუშა-მოსამსახურეთა დაქირავების, საკუთრების რეგისტრაციის პირობების მხრივ. გარდა ამისა, მას საკმაოდ მაღალი რეიტინგი აქვს საერთაშორისო ვაჭრობის წარმოების პირობების მიხედვით.

საქართველოს ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესების მიუხედავად,

ლარისა ყორლანაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, თსუ პროფესორი

ეროვნული ბიზნესის კონკურენტუნარიანობას სერიოზული პრობლემები გააჩნია, რაც შედეგად ფაქტორებით შეიძლება აიხსნას:

1. ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური სიძლიერე. მსოფლიო ეკონომიკის ლიბერალიზაცია იძლევა საბაზრო მეურნეობისა და ღია საზოგადოების უპირატესობათა სრული გამოყენების შესაძლებლობას და ფორმალურად ყველა ქვეყანას აძლევს თანაბარ უფლებას იყოს მსოფლიო ბაზრის სუბიექტი, მაგრამ ქვეყანათა განვითარების ასიმეტრიულობის გამო, რეალური სურათი სულ სხვანაირად გამოიყურება. **პოლიტიკურად გავლენიანი და ეკონომიკურად ძლიერი სახელმწიფოები, თავიანთი მდგომარეობის გამო, იღებენ ე.წ. „განვითარების რენტას“ და მაღალ კონკურენტუნარიანობას აღწევენ სტრატეგიული ლიდერობის ხარჯზე.** ისინი აყალიბებენ დღის წესრიგს მთელი მსოფლიოსათვის, ზემოქმედებენ სხვა ქვეყნების პოლიტიკასა და ეკონომიკაზე, განსაზღვრავენ მათი განვითარების მიმართულებებს, თანხებს ახდენენ სტანდარტების, ინფორმაციის, იდეებისა და ა. შ. გამოყენებაზე და სხვა. ამის საპასუხოდ ნაკლებად განვითარებული ქვეყნები და რეგიონები იხდიან „ჩამორჩენილობის რენტას“ თავიანთი ბუნებრივი რესურსებით, ადამიანისეული კაპიტალით, ეკოლოგიური კვოტებით და ა. შ. ამ ფაქტორის გათვალისწინებით ეროვნულ ბიზნესს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ნაკლები შანსი გააჩნია.

2. მსოფლიო ბაზრების მონოპოლიზაცია და მათი მართვა ზენაციონალურ დონეზე. საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის მიუხედავად, თანამედროვე მსოფლიო ბაზრები ხასიათდება მონოპოლიზაციის მაღალი დონით და ოლიგოპოლიური სტრუქტურით. ასეთ ბაზრებზე შეღწევა განვითარებადი ქვეყნებისათვის, ფაქტობრივად, შეუძლებელია. როგორც Oxfam International-ის მოხსენებაშია აღნიშნული, განვითარებული ქვეყნები მხარს უჭერენ საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციას განვითარებადი ქვეყნებში, თავიანთ საზღვრებზე კი ინარჩუნებენ სავაჭრო ბარიერებს. Oxfam-ის კვლევით დადგენილია, რომ ფართოდ რეკლამირებული აქციები (მაგალითად, ევროკავშირის პროგრამა EBAY, რომელიც თითქოსდა ხსნის ევროპულ ბაზრებს მსოფლიოს ყველაზე ღარიბი 48 ქვეყნის საქონლისათვის), სინამდვილეში უმნიშვნელო ეფექტისაა. მათ არ შეუძლიათ ვაჭრობის არათანაბარი პირობების კომპენსირება. შესაბამისად,

განვითარებული ქვეყნები კონკურენტულ უპირატესობას იღებენ ბაზრების მონოპოლიზაციისაგან. გარდა ამისა, თანამედროვე ეტაპზე ადგილი აქვს ბაზრების მართვას ზენაციონალურ დონეზე. სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ინსტიტუციონალიზაციის ქსელური ფორმის ზენაციონალური სტრუქტურები. ინსტიტუციური ნორმები კონკურენტუნარიანობის მძლავრი იარაღია, რომელსაც იყენებენ ქვეყნები, ქვეყანათა ჯგუფები და ფირმები გლობალურ ეკონომიკაში. საერთაშორისო ორგანიზაციები უმსხვილეს სახელმწიფოებთან და ტენკ-ებთან ერთად ამყარებენ ბაზარზე თამაშის წესებს. ამასთან, ეს წესები არაერთგვაროვანია ბაზრის ყველა სუბიექტისთვის, რადგან არაერთგვაროვანია როგორც მათი პოზიციები მსოფლიო ბაზარზე, ასევე დარგებისა და ფირმების განვითარების პირობები.

3. ცვლილებები კორპორაციათა და შიდაკორპორაციულ ურთიერთობათა სისტემაში. გლობალიზაციამ შეცვალა ურთიერთობათა სისტემა კორპორაციათაშორის და შიდაკორპორაციულ დონეებზე. მართალია, ბაზრის კანონი გულისხმობს ინტენსიურ კონკურენტულ ბრძოლას, მაგრამ ცივილიზებული ბაზრების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მხოლოდ ფირმათა მცირე ნაწილი ცდილობს ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობის მიღწევას თავისი კონკურენტების ლიკვიდაციის ხარჯზე. თანამედროვე ეტაპზე ფირმის კონკურენტუნარიანობის განმტკიცებაში მთავარ ხელოვნებად ითვლება მძაფრი და უაზრო კონკურენციის თავიდან აცილების უნარი. ბაზრის კონიუნქტურის სწრაფი ცვლილებების პირობებში არც ერთ ფირმას არ შეუძლია ლიდერობის შენარჩუნება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, ამიტომ უაზრო მეტოქეობასთან დაკავშირებული ხარჯების აცილების მიზნით, ფირმები იყენებენ სტრატეგიული თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმას. ეს, თავის მხრივ, აძლიერებს მათ პოზიციებს მსოფლიო ბაზარზე და თვით ბაზრების მონოპოლიზაციის დონეს. მონოპოლიზაციის პროცე-

სებს, ასევე, აღრმავებს საწარმოო-სასაქონლო კავშირების ინტერნაციონალიზაციას. ამ კავშირების ფირმისშიდა ბრუნვაში მოქცევის შედეგად მსოფლიო ეკონომიკის მხოლოდ მცირე ნაწილს (დაახლოებით 1/4-ს) შეუძლია თავისუფალი კონკურენციის რეჟიმში ფუნქციონირება. ამასთან, საერთაშორისო კონკურენცია, ფაქტობრივად, ლოკალიზებულია მეტ-ნაკლებად ერთგვაროვანი ქვეყნების ჩარჩოებში. კონკურენცია მძაფრდება ამ ქვეყანათა ჯგუფების ჰორიზონტალურ დონეებზე, რომელთა შორის ზღვარი სულ უფრო მეტად ღრმავდება და ერთი დონიდან მეორეზე გადასვლა, ანუ ვერტიკალური მოძრაობა, ფაქტობრივად, შეუძლებელი ხდება.

4. საერთაშორისო მიგრაცია. მიგრაციული პროცესების ზრდა თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ძირითადი ტენდენციაა. საერთაშორისო სტატისტიკის თანახმად, თუ 1965 წელს საერთაშორისო მიგრანტების რიცხვმა 75 მლნ ადამიანი შეადგინა, XXI საუკუნის დასაწყისში იგი 140-150 მლნ ადამიანით განისაზღვრება. ამასთან, ნაკლებადგანვითარებული ქვეყნები აღმოჩნდნენ „ტვინების გადინების“ სერიოზული პრობლემის წინაშე, რომელიც კიდევ უფრო აღრმავებს ქვეყანათა ტექნოლოგიურ უთანასწორობას და ხელს უწყობს განვითარებული ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას.

რა თქმა უნდა, ზემოაღნიშნული პრობლემების გადაჭრა სერიოზულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული. მიუხედავად ამისა, ქვეყანამ უნდა გაითავისოს, რომ მისი მომავალი საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობაზე დამოკიდებული. საქართველოს სჭირდება განვითარების ინოვაციური მოდელი, რომელიც ცოდნის ეკონომიკასა და მეცნიერების უკანასკნელ მიღწევებზეა დაფუძნებული და ახალი საწარმოო სისტემების დანერგვას საჭიროებს.

თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური განვითარების მართვის დარგობრივმა მიდგომამ, რომელიც განკერძოებულობას, საბაზრო მეურნეობის სხვადასხვა სექტორისა

და სეგმენტის ინტერესთა წინააღმდეგობას იწვევს, აქტუალურობა დაკარგა. სამეურნეო ობიექტის მართვამ ქსელური ხასიათი მიიღო. შესაბამისად, თანამედროვე ეტაპზე ეროვნული ბიზნესის განვითარების ეფექტიანობა კლასტერებისა და სხვა ქსელური საწარმოო სისტემების გამოყენებასთანაა დაკავშირებული.

კლასტერი, როგორც ფორმატაშორისი ურთიერთობის ქსელური ორგანიზაციის ფორმა, იძლევა გარემოში მიმდინარე ცვლილებებზე სწრაფი რეაგირების შესაძლებლობას. იგი ითვალისწინებს შემოქმედებითი, ტექნოლოგიური და ფინანსური რესურსების გაერთიანებას ტერიტორიულად ლოკალიზებული, მაგრამ ურთიერთდაკავშირებული საწარმოებისა და დაწესებულებების დაჯგუფებით, რომლებიც ურთიერთთანამშრომლობისა და კონკურენციის საფუძველზე აძლიერებენ როგორც საკუთარ, ისე მთელი კლასტერის კონკურენტულ უპირატესობებს. კლასტერის მთავარი თავისებურებაა ერთიანი დინამიკური სისტემის (უნიფიკაციის გარეშე) შექმნა, მაქსიმალური ეფექტიანობისა და კონკურენტუნარიანობის მისაღწევად.

კლასტერის ტერიტორიული მასშტაბი საკმაოდ გასხვავებულია – ლოკალურიდან დაწყებული და მთელი ქვეყნის ან რამდენიმე გეოგრაფიულად ახლომდებარე ქვეყნით დამთავრებული. აგრეთ-

ვე, განსხვავებულია კლასტერის შემადგენლობაში მყოფი საწარმოების რაოდენობა, მცირე და მსხვილი ფირმების თანაფარდობა, ფირმების, ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების ურთიერთობის დონეები.

მეცნიერულ ლიტერატურაში კლასტერის ცნება მ. პორტერმა შემოიტანა. როგორც იგი აღნიშნავს, რომ „კლასტერის ფორმირებისას მასში არსებული ყველა წარმოება ურთიერთმხარდაჭერას განიცდის. სარგებელი ვრცელდება კავშირების ყველა მიმართულებით. აქტიური კონკურენცია ერთ დარგში ვრცელდება კლასტერის ყველა სხვა დარგზე“. აღნიშნულის შედეგად კლასტერული სტრატეგია მსოფლიოში კონკურენტუნარიანობის ამაღლების სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარულ ინსტრუმენტად იქცა. ჰარვარდის ბიზნეს-სკოლის მონაცემებით, აშშ-ს ეკონომიკაში დასაქმებულთა 32 %-ზე მეტს (საბიუჯეტო სექტორის გარდა) კლასტერები უზრუნველყოფენ, შვედეთში - 39%-ს. შრომის მწარმოებულობა ასეთ სექტორებში ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელზე 44 %-ით მეტია. უფრო მეტიც, კლასტერული სექტორი ლოკალური ბაზრის მომსახურე სექტორების განვითარების მამოძრავებელი ძალაა. მაგრამ ყველაზე მთავარი ისაა, რომ რაც უფრო განვითარებულია კლასტერები ცალკეულ ქვეყანაში, მით უფრო მა-

ღალია ამ ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონე და კომპანიების კონკურენტუნარიანობა.

კლასტერული პოლიტიკა, ჩვეულებრივ, ლიბერალური და დირიჟისტული მოდელების ჩარჩოში ხორციელდება. ამ ორ მოდელს შემდეგი პრინციპული თავისებურებები ახასიათებს:

1. პრიორიტეტების შერჩევა. ლიბერალური კლასტერული პოლიტიკა ითვალისწინებს ბაზრის ზემოქმედებით ჩამოყალიბებული კლასტერების შექმნას, ხოლო დირიჟისტულ მოდელში კლასტერების შერჩევა დარგობრივი და რეგიონული პრიორიტეტების გათვალისწინებით, სახელმწიფოს დონეზე ხდება.

2. ინფრასტრუქტურისადმი მიდგომა. ლიბერალურ პოლიტიკაში სახელმწიფო იშვიათად მონაწილეობს კლასტერების ინფრასტრუქტურის შექმნაში, დირიჟისტული პოლიტიკა კი პრიორიტეტული კლასტერების ინფრასტრუქტურის შექმნას დიდ ყურადღებას უთმობს.

3. რეგიონის როლი, რომელშიც იქმნება კლასტერი. ლიბერალური პოლიტიკა შესაქმნელი კლასტერის რეგიონული ხელმძღვანელობისათვის სხვადასხვა სახის სტიმულებს ითვალისწინებს, დირიჟისტული პოლიტიკა კი კლასტერისთვის რეგიონსა და მისი დაფინანსების მოცულობას განსაზღვრავს.

ლიბერალური კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი მიმდევრები არიან: აშშ, კანადა, დიდი ბრიტანეთი; დირიჟისტულის — საფრანგე-

თი, ფინეთი, იაპონია, კორეა, შვედეთი.

ჩვენი აზრით, თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში მიზანშეწონილია დირიჟისტული კლასტერული პოლიტიკის გამოყენება. ამასთან, მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს საქართველოსა და მისი რეგიონების განვითარებისათვის პერსპექტიული კლასტერების შერჩევასა და ჩამოყალიბებას. მათი ადექვატური რეგიონული განვითარების სტრატეგიების შემუშავებას. ჩგარდა ამისა, კარგად უნდა გავითავისოთ, რომ კლასტერი ქვეყნისა და ბიზნესის განვითარების საშუალებაა და არა მიზანი. უკანასკნელზე აქცენტის გადატანამ შეიძლება უარყოფით შედეგებამდე მიგვიყვანოს.

კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაცია, უპირველესად, ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობის დარგებში უნდა მოხდეს.

ერთ-ერთი ასეთი დარგია სოფლის მეურნეობა, რომელიც დიდ როლს თამაშობს როგორც ქვეყნის, ისე მისი ცალკეული რეგიონების მდგრად განვითარებასა და სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებაში.

გარდა ამისა, აქ არსებობს კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაციის განსაკუთრებული წინაპირობები: აგროსამრეწველო კომპლექსისთვის დამახასიათებელია კლასტერის ზოგიერთი ნიშანი და მისი ტრანსფორმაცია საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებისა და ახლებური ხედვის განვითარებასა და ჩამოყალიბებას.

კლასტერების ჩამოყალიბების

დადებით მხარეებს მიეკუთვნება:

კლასტერის სუბიექტების მჭიდრო თანამშრომლობა; წარმოების მასშტაბისა და აგლომერაციის ეფექტები; ტრანსაქციური ხარჯების მინიმიზაცია; ერთიანი ინფორმაციული და ეკონომიკური სივრცის, წარმოების დახშული ციკლის ჩამოყალიბება; ინვესტიციების მოზიდვის წინაპირობების გაუმჯობესება და საქმიანობის არეალის გაფართოება; კლასტერის მუშაობის სტრატეგიული დაგეგმვის შესაძლებლობა; მთავრობის ახალი როლის ჩამოყალიბება, ხელისუფლებისა და ბიზნესის შორის დიალოგის ეფექტიანობის ამაღლება; მენეჯმენტის ახალი ფორმებისა და მეთოდების დანერგვის შესაძლებლობა, განვითარების თვისებრივად ახალ დონეზე გადასვლა; ქვეყნისა და რეგიონების მდგრადი ეკონომიკური განვითარება და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება.

საქართველოს ეკონომიკისა და ბიზნესისთვის კლასტერები განვითარების რეალური და ეფექტიანი საშუალებაა, ამიტომ მათ ფორმირებასა და განვითარებას სათანადო ყურადღება უნდა დაეთმოს. ამასთან, უნდა განმტკიცდეს თანამშრომლობა ბიზნესსა და სახელმწიფოს შორის. ბიზნესის სტიმულირება, სტრუქტურული რეფორმები, მაღალი ტექნოლოგიების განვითარება ქვეყნის განვითარების ის ძირითადი მიმართულებებია, რომლებიც ეროვნული ბიზნესის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში გამოიხატება.